

Kent Kır Ayrımında Kırın Planlanması Sorunsalı

N. Tunga KÖROĞLU

Araş. Gör.,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü,
ODTÜ

Kentlerin ortaya çıkışı tarihsel olarak çok gerilere, tarım toplumlarının çıkışından öncesine, gitse de 'kentli toplumlarının' ortaya çıkışı modernite ile eş zamanlıdır. Modernleşme ve sanayileşme süreci ile birlikte tarımla uğraşan kesimin kırdan kopuşu başlamış ve kentleşme süreci kır yaşamından koparak farklılaşmış olan kentli toplumlara gelişmiştir. Bu süreç içinde tarım dışı sektörlerin istihdam ettiği nüfus artmış ve kentsel üretim etkinliklerinden elde edilen artı değer yükselmiştir. Bu süreci tamamlamış olan modern toplumlarda nüfusun yaklaşık %90'ı kentlerde yaşar. Ancak bu kümelenme, belirgin bir kent kır ayrımını, hatta kutuplaşmasını da beraberinde getirir. Gündelik hayatın koşuşturmasına kapırmış bir kentli için kırın anlamı daha çok peyzaj ve rekreasyon ile sınırlıdır. Kentin yakın çevresinde gidip gezebileceği yerler veya tatil yaptığı bölgeler dışında kır ve kırsal yaşamı bilmesi tarihsel olarak ailesinden deneyimlemediği ya da bu kopukluğun farkına varıp bilinçli olarak soruna eğilmediği sürece mümkün olmamaktadır. Fakat, bu kutuplaşmaya rağmen kentli yaşamı ancak kırın var olması koşulu ile varlığını sürdürebilir, çünkü kent, yaşamsal ihtiyaçlarını ve ürettiği malın hammaddelerini kırdan karşılamak durumundadır. Başka bir deyişle kent varlığını, kırdan sağladığı ve kırdan yaşayanların işlediği doğal kaynakları kullanarak sürdürebilir. Bu nedenle de kırdan ne olup bittiği kentliyi doğrudan etkiler. Ancak etkilediği oranda ilgilendirir de demek mümkün değildir. Kentleşmiş olan modern birey, kıra ve kırın sorunlarını 'yabancılaşmıştır'. Günlük ihtiyaçlarını market-

lerden karşılarken üretim sürecinde işlenmiş olan hammaddelerin ne koşullarda elde edildiğini ve nerelerden getirildiklerini bilmek istemez.

Modernleşme sürecinde gelişen kent kır ayrımında, modernitenin ürünü olan kentler gelişmenin, ilerliliğin ve modernliğin simgesi olurken, kır ve köy yaşamı geri kalmışlığın ve tutuculuğun simgesi konumuna indirgenir. Bu dönemin anlayışında kentler, kırın karşıtı olarak "sağlığın, temizliğin, güzelliğin ve modern kültürün örneği olması istenmektedir" (Tekeli, 1986). Planlama da bu amaca hizmet ederek kentleri kentleşme olasılığından uzak, kontrollü bir büyüme içinde düzenleyerek 'güzelleştirecektir'.

Ancak, bu kutuplaşmaya ve kentli bireyin gündelik hayatında kırın yeri olmamasına karşın sosyal bilimlerin ve planlama kurumunun kırın ekonomik, sosyal ve fiziksel boyutlarına karşı sınırlı da olsa bir ilgisi olmuştur. Sosyal bilimlerde kıra karşı bu ilgideki sınırlılığın ve bir anlamda yadsımanın ardında yatan neden olarak kentli toplumu olarak modernitenin Türkiye'de kentleşme yaşamadan kurumsallaştırılmış olması gösterilebilir. Türkiye Cumhuriyetinin nüfusun yerleşmesi konusunda temel politikası Tekeli'nin (2003b) belirttiği gibi II. Dünya Savaşı öncesi nüfusun kırdan tutulması ve kentleşmenin önlenmesi yönündedir. 1920'lerde %20'den az kentleşmiş olan bir devlet, modern batı toplumlarının kentlere özgü kurumlarını örnek almış ve planlamasını da bu doğrultuda geliştirmiştir. Kırdan kentlere doğru bir göçün söz konusu olmadığı 1930'larda kentleşmenin nüfus artışından daha hızlı olduğu tek

PLANLAMA
2003/4

Türkiye'deki ilk kırsal araştırma bu süreç içerisinde tarımsal üretimin ekonomik boyutu ile sınırlı ve kentleşme sürecine yabancı kalmıştır.

il o dönemde %6'lık artış ile Ankara'dır (Tekeli, 1986). Bu nedenle kırsal nüfusun hızla kentlere gelmesi beklenen ve talep edilen bir şey olmadığı için ilk hükümetlerin kırsal planlama yaklaşımında modern toplumların temel özelliklerinden kentleşme, gözardı edilen bir öge olmuştur. Bunlara ek olarak kent kır ayrımının yadsınması ile birlikte kentlerin kırsal kopuşun getirdiği sorunlarla karşılaşmalarına kadar kentler üstüne fazla bir sosyolojik araştırma ve yazın da yapılmamıştır. Sosyal bilimlerin bu sorunsala parmak basması ancak 1940'lardan sonra olmuştur.

Tekeli'nin (2003b) ifade ettiği gibi, "Türkiye çalışan nüfusun işçileşmesini ve kentleşmesini tehlikeli buluyor ve sosyal rahatsızlıkların kaynağı olarak görüyordu". Mimarlığın etkisindeki planlama pratiği kırsal gelebilecek bir göç dalgası ile fazla ilgili değildir. Kırsal kopuşa ilişkin hükümet ve planlama kurumunun görüşlerini yansıtan en açık örnek, Zonguldak'taki "kömür madenlerinde ve Karabük Demir ve Çelik işletmelerinde uygulanmaya çalışılan ve işçilerin köyde yaşayacağı planlama çalışmasıdır. Yani Türkiye'nin yöneticileri ve elitleri yaşanacak hızlı kentleşme olgusuyla, bu olgunun kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunun bilincinde olmadan ve zihni olarak ona karşı bir vaziyet alıştı içindeyken karşılaşmışlardır" (Tekeli, 2003b).

Türkiye'deki ilk kırsal araştırmaları bu süreç içerisinde tarımsal üretimin ekonomik boyutu ile sınırlı ve kentleşme sürecine yabancı kalmıştır. Bu yönde pazar için üretimin ve modern teknolojinin köylere girişini 1930'larda ilk inceleyenlerden Tökin, sürece Tekeli'nin (1986) ifadesi ile diyalektik materyalist bir çerçeveden yaklaşmaktadır. Ancak, kırsal modernleşme sürecinde kapitalist üretime nasıl geçmekte olduğuna değinen yazıya karşın dönemin karakteristik kırsal bakışını en iyi veren örnekler Köymen'in kır ve kent ayrımı sorununu ele alışında görülebilir. "Köymen'e göre 'şükür ki köylerden kasabalara akın başlayıp, büyük şehir haline getirmeden Türk inkılabı memleketin imdadına yetişerek, iş ve köy ve şehir münasebetlerini devlet eline almış bulun-

maktadır'. Eskiden olduğu gibi, 'iş bölümü' için büyük şehirlere ihtiyaç yoktur. İş bölümü, merkez şehirler etrafında teşkilatlanmış köylerde yapılabilir. Ağır ve pahalı buhar makinesi devrinde buna imkan yoktu. Fakat her yere kolayca ve ucuz nakil edilebilir olan elektrik, bugün bunu mümkün kılmaktadır" (Tekeli, 1986: 263).

Buna karşın kır, ekonomik değerini korumuş, hatta Cumhuriyetin ilk yıllarında sermaye birikimini sağlayacak zenginlik kaynağı olarak görülmüştür¹. Savaşın yeni çıkmış olan Cumhuriyet, Osmanlı İmparatorluğunun borçlarını ödemek ve harap olan Anadolu'yu yeniden ayağa kaldırmak zorundadır. Ancak bunun için gerekli sermayesi yoktur. Türkiye İzmir İktisat Kongresinde sanayileşmeyi hedef olarak ortaya koyan (Ökçün, 1968) ve Milli Tüccarı öne çıkaran hükümet (Tekeli ve İlkin, 1977, Boratav, 1988), gerekli olan artı değeri tarımsal üretimden ve kırsal nüfusun emeginden çıkarmak zorundadır. Bunun için, Cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarında tarımsal artı değeri arttırmaya yönelik olarak makineli tarıma geçiş için bir atılım yapıldıysa da, 1929 yılında dünyada yaşanan büyük ekonomik bunalımın Türkiye'yi de etkilemesi sonucunda bu atılım sürdürülemezdir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ekonomik ve demografik olarak kırsal bu belirleyiciliğini GSMH'de de görmek mümkündür. 1920'lerin ortalarında tarım, Türkiye GSMH'sinin %48'ini sağlamaktadır ve o dönem 6 milyon tarım çalışanı vardır (Pamuk ve Toprak 1988). Bu kadar büyük bir emek gücüne rağmen tarımsal üretim verim ve miktar olarak istenenin çok altındadır. Bunun ardında başlıca dört neden yatıyor söylenebilir. Öncelikle kırsal çalışan nüfusun yaklaşık %22'sinin iş hayvanı ve hatta karasabanı bulunmamaktadır (Köymen, 1999). Ülke topraklarının ise yalnızca 4,4 milyon hektarı tarım arazisi olarak ekilip biçilebilmektedir (DİE, 1933). Nüfusun büyük bir çoğunluğu savaşların yaralarını sarmak ve sıtma gibi salgın hastalıklarla mücadele etmek durumundadır. Varolan tarımsal arazilerin sürülebilmesi bir yana, toplumun kendini yeniden ürete-

¹ Fakat Boratav (1988) bu dönemin koşullarını bu tür bir tarım sektöründen sanayiye doğru sermaye akışının gerçekleşmesine uygun olmadığını söylemektedir. Yine de, Kıray'ın (1999) belirttiği gibi, kırsal artı değer sanayiye değil ama kentlerde yaşayan toprak ağası, tefeci ve tüccarlara gitmekte ve bu şekilde kırsal kente bir sermaye akışı gerçekleşmektedir.

bilmesinin koşulları gerçekleştirilebilmiş değildir. Son olarak, 1928 yılında yaşanan kuraklık tarım sektörüne ve kıra önemli bir darbe vurmuşken (x) izleyen yıllarda girilen ekonomik darboğaz tüm ekonomik yardım ve müdahale olanaklarını kısıtlamıştır.

Yine de 1930'larda görülen ve özellikle iç pazara yönelik hububat arzındaki artışın sonucunda kırdan kente önemli sermaye akışı olduğu Boratav (x) ve bunun "devlet eliyle sanayileşme stratejisine büyük destek sağladığı, önemli olanaklar yarattığı açıktır" (Pamuk ve Toprak, 1988). Bu üretim artışında, Pamuk ve Toprak'ın da belirttiği gibi Türkiye'nin demografik toparlanması etkili olduğu kadar kırsal ve kentsel alanlarda halk sağlığını tehdit eden sıtma gibi salgın hastalıkların önüne geçilerek mevcut nüfusun üretken kılınması (Tekeli ve İkin, 1999) da belirleyici olmuştur. 1940'larda ölüm oranlarında önemli bir yeri olan salgınların dizginlenip kontrol altına alınabilmesi demografik dönüşümde önemli olmuş ve başlangıçta üretken olmayan kırsal nüfusun artarak kentlere yönelmesinde de etkili olmuştur.

Kırsal karakteristiği olan yüksek doğum ve aynı oranda yüksek ölüm oranları arasındaki denge bozulur ve önce ölüm oranlarındaki azalmayı doğum oranlarındaki kısmi düşüş izler ve yüksek doğal artış oranları ilk olarak bu dönemde görülür. 1945'ten sonra nüfus artışındaki bu dönüşüm Türkiye demografik geçiş modelinde varsayılan geçiş yolunu" izler (Erder, 1978: 174). Ancak bu fark kent ile kır arasında belirginlik kazanmaktadır.

Kırdan kopuş sürecinin başladığı, ancak henüz kentler üzerindeki olumsuz etkilerinin belirgin olarak algılanmadığı bu yıllarda Akşit'in (1986) belirttiği gibi kentsel araştırmalarda bir yoğunluk gözlenmemektedir. Yine de 1940'ların sonunda hız kazanan yoğun kentleşmenin beraberinde bazı sakıncalar ve aksaklıklar doğurması kaçınılmazdır. Kentleşme sürecinin etkilerinin anlaşılmasına başlanması ile paralel olarak planlama disiplininin gelişme sürecinde mekansal müdahale alanları sorunların ortaya koyduğu ilişkiler ve çeşitlilikten ötürü kentin sınırlarını aşmış ve hem ölçek olarak kentlerin bir arada yer aldığı bölgelere, hem de fiziksel olarak kentlerin dışına kırlara taşmıştır. Bunun sonucunda Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik planlamanın gündeminde önemli bir yer edinmiş olan kırsal kesimin sosyal araştırma-

lar ve fiziki planlama pratiğince gözardı edilmişliği 1940'lı yıllarda değişmeye başlar. Köymen (1999) ve Akşit (1986), Türkiye'de kırsal yapıyı araştırmaya yönelik kapsamlı ve 'paradigmatik' çalışmaların İkinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda geliştiğini belirtmektedirler. Bu gelişmenin ilk belirtileri olarak 1940'ların başlarında kentleşmeye karşı olan tutumların karşısına kentleşmenin gerekliliği tezi ile, Türkiye'de sosyal bilimlere Şikago okulunun kent sosyolojisine bakışını da taşıyan, Behice Boran çıkar. Siyasi İlimler Mecmuası'nda yayınlanan 'Köy Davası Şehirleşme Davasıdır' yazısı ile kır meselesinin kendi başına çözülebilecek bir dava olmadığını belirten Boran, "bugün şehir ve köyün teknik ve kültür seviyelerinde farklar vardır; köy davası bu ayrılığı ortadan kaldırmakla halledilebilecektir. Köye gitmek değil, köyü şehrin seviyesine getirmek lazımdır" demektedir (Tekeli, 1986). Ancak kısa bir süre sonra, 1948'de kırsal saha çalışmalarında öncü niteliğindeki Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes siyasi görüşleri nedeniyle üniversiteden atılınca, saha çalışmalarında ağırlık yabancı ve özellikle ABD'li araştırmacıların olmuştur (Köymen, 1999).

Kırdan kopuş süreci İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Marshal Planının yardımları ve daha önemlisi siyasi değişimler ve kentlerdeki dönüşümlerle paralel olarak hızlanarak artar. Akşit'in tanımlaması ile kırdan kente göçte ilk sıçramanın gerçekleştiği 1950-1955 yıllarında kırdan kopuş süreci genel olarak Türkiye'nin Marshall Planından yararlanmasına olanak verilmesi üzerine tarım sektöründe yaşanan hızlı bir makineleşmenin sonucu olarak açıklanmaktadır (Tekeli, 1978). "Bu açıklama ilk bakışta çok ikna edicidir. Kandırıcı bir illüzyon yaratmaktadır. O zamandan beri her kentleşmeden söz edildiğinde bu göçün açıklamasında tarımdaki makineleşmeden söz etmek büyük ölçüde yeterli görülmüştür. Ve buna dayanarak da Türkiye'deki göçlerin kentlerin çekimiyle değil kırların itimiyle gerçekleştiği ileri sürülmüştür" (Tekeli, 2003a). Fakat bu görüş, o dönemde belirginleşen demografik geçişin etkilerini dışlamaktadır. Bunun ötesinde, "göçü traktör sayısıyla açıklamanın tutarlı olmayacağına bir başka kanıt Türkiye'nin dış ödemeler dengesinde karşılaştığı sorunlar dolayısıyla 1956-1962 döneminde traktör sayısının artmamasına karşın aynı miktarlarda kırdan kente göç gerçekleşmiştir. Demek ki kırdan

1961 Anayasası ile gelen özgürlükçü ortamla birlikte DPT'nin kuruluşu ve Türkiye'de siyasetin sosyalist düşünceye açılması sonrasında, Türkiye'de kırsal yapının hem sosyal hem ekonomik belirleyiciliği hem araştırmacıların hem de siyasetçilerin dikkatini kıra çevirmelerine neden olmuştur.

PLANLAMA
2003/4

çözülmeyle salt tarımdaki makineleşmeye bağlamak yeterli değildir" (Tekeli, 1978).

1950'lerde ve 1960'larda yaşanan kırdan kopuş sürecine karşın, tarımsal üretim mekanda yayılarak mevcuttaki tüm ekilebilir alanları da sürecin içine katmış ve 1960'lar, tarım arazilerinin sınırlarına ulaşıldığı dönem olmuştur. Göçe rağmen olan bu gelişme mera alanlarında da büyük kayba yol açmıştır.

Bu süreçle paralel olarak kırsal yapıya müdahale etme talebinin ve sosyal bilimlerin gelişme çizgisinin de etkisi ile kırsal alan çalışmaları ampirik ve istatistiksel yönde gelişmeye başlamıştır. Bunun ötesinde geleneksel kır kültürü yapısı ve değişimi hakkında antropoloji çalışmaları bu dönemde başlamıştır ve gelişmiştir. (Akşit, 1986; Kıray, 1986).

1961 Anayasası ile gelen özgürlükçü ortamla birlikte DPT'nin kuruluşu ve Türkiye'de siyasetin sosyalist düşünceye açılması sonrasında, Türkiye'de kırsal yapının hem sosyal hem ekonomik belirleyiciliği hem araştırmacıların hem de siyasetçilerin dikkatini kıra çevirmelerine neden olmuştur. Özellikle köylerin toprak sorununun yeniden siyasal gündemin sıcak konularından biri haline gelmesi üzerine, Türkiye'de kırsal alanda yapılan çalışmaların sayısında önemli bir artış olmuş ve çeşitlenip zenginleşmiştir (Köymen, 1999; Akşit, 1986; Tekeli, 2003a). Kır ile kent arasındaki gerilimin doğurduğu ve dönüşüm sürecini yumuşatmış olan tampon mekanizmaları tanımlaması ile Kıray (1964), Türkiye'de kıran çözülmesi sürecini irdelemiş ve kırsal araştırmalarını yönlendirmiştir. Tekeli (1982; 2003a) bu dönemde yaptığı çalışmada "tarımda kapitalistleşmenin toprak kutuplaşması olmadan gelişebileceğini, Türkiye'de küçük çiftçilerin traktör almasına olanak veren traktör yarıcılığı üzerinde durarak göstermeye" çalışırken, Akşit ve Keyder (1981), kırdan dönüşüm sürecini tanımlamaya ve tipolojisini çıkarmaya çalışmışlardır. Bu süreçte, Akşit'in (1986) belirttiği gibi, kırdan kopuşun artması ile birlikte kıra müdahale çabaları da artmış ve kırsal toplum kalkınması ve yerleştirme araştırmaları da toprak reformu tartışmaları ile hız kazanmıştır.

Bu çalışmalar kırsal planlamayı içerecek şekilde gelişirken kıran sorunlarına da farklı yaklaşımlar getirmişlerdir. Bunlar arasında gerek fiziksel

müdahale alanı olarak kırsal yerleşmeleri temel alan, gerekse tarımsal üretime müdahale ederek kıra şekillendirmek isteyen çalışmalar mevcuttur. Bunlar içinde 1960'larda ilk izlenen yol olarak, köylerin tek tek ele alınıp sorunlara parçacı yaklaşımlardan çok kümeler oluşturularak daha genel bir sonuç almak yönünde gelişmeler görülmektedir. Fakat, özellikle 1960'larda önemi artan planlamanın da etkisi ile birlikte kıra yönelik farklı planlama denemeleri gerçekleştirilebilmiştir. 1961 ile 1965 yılları arasında uygulanan 'Örnekköy' yaklaşımında parçacı yaklaşımın izleri halen görülebilmektedir. Pilot köy mantığı ile belirli köylerin geliştirilmesi ve bu gelişmenin çevre yerleşmelere de yayılması amaçlanmışsa da başarılı bir gelişme görülememiştir. Geray'ın (1978) belirttiği gibi, uygulamalarda sürekliliğin olmaması ve kalkınmanın yalnızca fiziksel öğelerin köye getirilip köy mekanının düzenlenmesi olarak algılanması, 'Örnekköy' girişimlerinin başarısız olmasına temel neden olarak gösterilebilir. Kırsal nüfusun ve özellikle toprağı işleyenlerin eğitiminin ve üretilen malların yerel pazarın ötesine taşınarak ulusal pazarlara ulaştırılmasının gözardı edilmesi kırdan öngörülen dönüşümlerin gerçekleştirilmesini aksatmıştır.

'Örnekköy' girişiminin hemen ardından uygulama ve araştırmaların da ışığında daha geniş kapsamlı bir kırsal planlama girişimi olarak nitelendirilmesi gereken 'Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması' yaklaşımı gündeme gelmiştir. Amaçlanan köylüyü kentte çalışanlarla eşit bir yaşam düzeyine ulaştırma"dır. "Bu planlamanın, yalnızca ekonomik alanı değil, sosyal, örgütsel, fiziksel, kamusal alanları da kapsamı önerilmektedir" (Geray, 1978; 865). Çalışmaları Köy İşleri Bakanlığında Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü yürütmüştür.

Bu araştırmaların "başlıca amacı, bölgesel düzeyden başlayarak, önce Türkiye kırsal kesimindeki ilişkileri tanımlayabilmek ve bu ilişkilerin, pazar için üretim süreci geliştikçe, nasıl değiştiğini ya da değişebileceğini öngörmeye çalışmaktır. Bu çabanın kırsal kesime ilişkin politikaların oluşturulmasında rehberlik edebileceğine inanılıyordu". (Köymen, 1999) Ancak, kırsal planlamada izlenen elitist tutumun sonucunda planlayanlar ile planlamaya konu olanlar arasındaki gerilim aşılanamamıştır. Sonuç olarak kırdan olmayanların kıra tanımadan onu dönüştürmeye çalışması başarısız olmuş, bu "tutum köylüde kendi sorunlarını

çözmek için gerekli davranışları yaratamamıştır" (Geray, 1978: 858).

1960'lar ve 1970'ler döneminin, kırsal planlama ve sosyal bilimler için önemi, Türkiye'de toplum bilimlerine özgün katkıların yapıldığı bir dönem olmasıdır. Bu çalışmalar kırsal daha iyi anlaşılmasını sağlarken kentleşme sürecinin de anlaşılmasını kolaylaştırmışlardır. Bulgular kırsal yaşamın dönüşümün kentleşmeyi yavaşlatan mekanizmalar içerdiğini ve kırsal nüfusu tutacak mekanizmalar oluşturduğunu ortaya koymuştur. Buna göre, yukarıda da belirtildiği gibi, kırsal kentlere göçün yoğunluğunu belirleyen kırsal dönüşümden çok kentlerin göç eden nüfusa sağladıklarıdır. "Kentte iş yaratılabilme olanakları sınırlı olunca ya da ekonomi bunalımlara düşünce köyler nüfusları bir biçimde tutmak olanağı buluyorlardı. Kırsal kesimin yapısının bu nitelikleri taşıdığı kabul edilince de gözlediğimiz üç göç sıklığının açıklamasını da kırsal olanlarda değil kentlerde olanlarda aramamız gerektiğini göstermektedir" (Tekeli, 2003a).

Ancak, Köymen'in (1999) sözleri ile "ne yazık ki, 1960 ve 1970'lerin, değişik savafların ve bulguların kıyasıya tartışıldığı canlı tartışma ortamı, 1980 sonrasında görülmez". Buna karşın, kırsal 1950'lerde gözlenip, 1980'lere dek süregelen eşitsiz toprak dağılımında bir değişiklik olmamıştır. 1950'lerde başlayan kente göç sürecine rağmen kırsal yapıda yaşanan değişim yeni parçalanmışlıklar oluşturarak küçük meta üretimi yapısının sürmesine yol açmıştır (Akşit, 1988).

1980 sonrasında, dünya piyasalarında tarımsal malların fiyatlarının düşmesine paralel, hükümetler tarafından izlenen liberal politikaların kırsal planlamayı ikincil konuma ittiği ve tarımsal ekonomiyi geriletmişti söylenebilir (Pamuk ve Toprak, 1988). Ancak kırsal ve kırsal planlamanın öneminin azalmasının ardındaki nedenler, yalnızca devletin izlediği tarım politikaları ile sınırlı değildir. Bu daha çok ilginin azalması ile paralel olarak gelişmiş bir sonuçtur. Günümüzde kırsal yapının araştırılmasına duyulan ihtiyaç kadar bu araştırmalardaki azalmanın nedenlerinin de anlaşılması gereklidir.

Kırsal planlamanın kırsal yaşayan nüfusun yaşam kalitesini kentlerde yaşayan nüfusun seviyesine çıkartması ve tarımsal üretimin tüm nüfusun belirli ihtiyaçlarını karşılayabilecek

şekilde düzenlenmesi hala bir gerekliliktir. Serbest piyasa koşullarında belirli oranlarda ve kâr marjının yüksek olduğu yerlerde bu süreç gerçekleştirilse bile tarımsal üretimin tümünün serbest piyasa içerisinde dönüştürülerek düzenlenmesi hiçbir zaman söz konusu olmamıştır. Özellikle 2000 yılı nüfus sayımına göre nüfusun ancak %63,7'si kentlerde yaşayan ve halen 24.683.593 kişinin kırsal yerleşmelerde yaşamakta olduğu bir ülkede serbest piyasa aracılığı ile bu dönüşümün gerçekleştirilmesi olanaksızdır. %36,3'e karşılık gelen bu büyüklükteki bir nüfusun kentlerden uzak, ancak kentlerdekine oranla eş yaşam kalitesine denk hizmetlere sahip kılınması kâr marjının düşüklüğünden ötürü serbest piyasa tarafından beklenemez. Bu da, 25 milyona yakın bir nüfusun kentsel planlamanın ve kent plan ilkelere kapsamı dışında kamusal bir hizmet olarak sunulması gereken kırsal planlamanın belirleyiciliğinde yaşadığını göstermektedir. Oysa, Türkiye'de ekonomi ve planlama disiplinleri kırsal dönüşmesi sorununa yaklaşıırken kentleşmekte olan bir ülkenin sorunu olarak ele alıp bütüncül bir çerçeveden bakmamışlardır. Kentleşme sorununun engellenemez bir süreç olarak algılanıp buna uygun müdahale yöntemleri geliştirilmemiş olması ve kırsal nüfusun halen kırsal tutulmaya çalışılması da bunun göstergelerindendir.

Modernleşme ve sanayileşme ile eş olarak kentleşmenin de süreceği göz önünde tutulacak olursa kırsal küçük meta üretimine dayalı yapının kırsal nüfus %10'lara inene dek dönüşmeye devam edeceği ve ondan sonra göreceli olarak durulacağı söylenebilir. Bu dönüşümün ne şekilde olacağını önceden kestirmek sürecin dinamik yapısından ötürü zordur. Fakat daha önemlisi, bu dönüşümün ne şekilde olduğu ve olacağını ancak kırsal araştırmalar gösterebilecekken bu araştırmaların sadece ekonomik boyuta indirgenerek öneminin azalması Türkiye için geleceğe yönelik belirlenen politikaların geçerliliğini tartışılır kılmaktadır.

Tüm bu tartışmaların ışığında bugün, kırsal planlama için yanıtlanması gereken iki önemli soru vardır. Bunlardan birincisi kırsal ne kadar nüfusun tutulabileceğidir. İkincisi, öngörülen bu kent kır nüfus dengesinde kırsal tarımsal üretimin sürecinin nasıl olacağı ve bunun kentlerdeki üretim ve tüketim süreçleri ile ilişkisinin nasıl kurulacağıdır. Bu soruların cevaplanmasında 1980 öncesine dayanan ve önemli bir birikim

1960'lar ve 1970'ler döneminin, kırsal planlama ve sosyal bilimler için önemi, Türkiye'de toplum bilimlerine özgün katkıların yapıldığı bir dönem olmasıdır.

Tüm bu tartışmaların ışığında bugün, kırsal planlama için yanıtlanması gereken iki önemli soru vardır. Bunlardan birincisi kırdan ne kadar nüfusun tutulabileceğidir. İkincisi, öngörülen bu kent kır nüfus dengesinde kırdaki tarımsal üretimin sürecinin nasıl olacağı ve bunun kentlerdeki üretim ve tüketim süreçleri ile ilişkisinin nasıl kurulacağıdır.

PLANLAMA
2003/4

bulunmaktadır. Kırsal planlamanın ise geçmi-
şin kısmen başarılı olmuş deneyimlerinin tekrarı olması anlamlı gözükmemektedir. Kent kır ayrımında bugün farklı bir yaklaşımın kurulması mümkündür. Bu yaklaşımın temelleri, çevre ve ekoloji araştırmaları ve doğal kaynakların yönetimi ile kırsal yapı çözümlerinin ilişkisinde bulunabilir. Kırsal üretim, doğa ile insan arasında kurulan ilişkide temellenir ve insanın doğal ekosistemleri kendi çıkarları doğrultusunda üretken kılmaları ve kontrol altında tutmasıdır. Bu açıdan kırsal üretim ile sürdürülebilirlik arasında kurulan ilişki, kırsal planlamaya yönelik olan gereksinimin giderilmesine ilgi ve tamamı ile doğanın insan ile kurulan ilişkisi, tarımın Türkiye'de çevre ve ekoloji temelli araştırmaları, henüz korumacılık ve kentsel çevre yaklaşımlarının sınırlarını aşmış değildir. Buna karşın, kent ile kır arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasında ve tarımsal üretim ile kentsel üretimin ilişkilendirilmesinde çevre ve ekoloji başlıkları altında gelişen araştırmalar yeni açılımlar sağlamaktadır. Kırsal planlamanın gerektirdiği müdahale alanları ve yöntemlerinin yeniden kurulması sürdürülebilirlik ve kent kır ilişkisinde doğal kaynakların kullanım ve yönetimi tartışmaları ile birleştirilebilir ve geliştirilebilir. Özellikle kırsal dönüşüm ve kırsal nüfusun yaşam kalitesinin geliştirilmesinde toprak kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi kilit rol oynayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akşit, B. (1986) "Türkiye'de Sosyoloji Araştırmaları: Bölmeleşmişlikten Farklaşmaya ve Çeşitlenmeye", Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi içinde, Der. S. Atauz, TSBD, Ankara, 195-232.
- Akşit, B. (1988) "Kırsal Dönüşüm ve Köy Araştırmaları (1960-1980)", Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-1980) içinde, Der. Ş. Pamuk ve Z. Toprak, Yurt Yayınları, Ankara, 179-196.
- Akşit, B. ve Ç. Keyder (1981) "Kırsal Dönüşüm Tipolojisi", Yeni İmece, s. 1, 8-9.
- Boratav, K. (1988) "Birlikim Biçimleri ve Tarım", Türkiye'de Tarımsal Yapılar (1923-1980) içinde, Der. Ş. Pamuk ve Z. Toprak, Yurt Yayınları, Ankara, s. 237-256
- Boratav, K. (1988) Türkiye İktisat Tarihi: 1908-1985, Gerek Yayınevi, İstanbul
- Erder, L. (1978) "Tarihsel Bakış Açısından Türki-

ye'nin Demografik ve Mekansal Yapısı", Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler içinde, Der. İ. Tekeli, L. Erder, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 157-193.

Geray, C. (1978) "Köy Düzeyinde Planlı Çalışmalar", Şehircilik: Sorunlar-Uygulama ve Politikalar, AÜ SBF Yayını, Ankara, 797-938.

Kıray, M. B. (1964) "Toplumsal Yapı Analizleri İçin Bir Çerçeve", Ereğli: Ağır Sanayiden Önce bir Sahil Kasabası içinde, DPT Yayınları, Ankara.

Kıray, M. B. (1999) "Sosyo-Ekonomik Hayatın Değişen Düzeni: Dört Köyün Monografik Karşılaştırması", 75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde, Der. O. Baydar, TETT, İstanbul, 150-162.

Köymen, O. (1999) "Köylü Sorunu Araştırmaları ve Tartışmaları", 75 Yılda Köylerden Şehirlere içinde (Der. O. Baydar), TETT, İstanbul, 133-140.

Ökçün, A. G. (1968) Türkiye İktisat Kongresi 1923- İzmir. Haberler - Belgeler - Yorumlar, AÜ SBF Yayını, Ankara.

Pamuk, Ş. ve Z. Toprak (1988) "Sunuş", Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000 içinde, Der. Ş. Pamuk and Z. Toprak, Yurt Yayınları, Ankara, 9-18.

Tekeli, İ. (1968) "Türkiye'de 19. Yüzyıl Ortalarından 1950'ye kadar Kentsel Araştırmaların Gelişimi", Türkiye'de Sosyal Bilim Araştırmalarının Gelişimi içinde, Der. S. Atauz, TSBD, Ankara, 239-268.

Tekeli, İ. (1978) "Türkiye Tarımında Mekanizasyonun Yaratıldığı Yapısal Dönüşümler ve Kırdan Kopuş Süreci", Yerleşme Yapısının Uyum Süreci Olarak İç Göçler içinde, Der. İ. Tekeli, L. Erder, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 299-329.

Tekeli, İ. (1982) Türkiye'de Kentleşme Yazıları, Turhan Kitabevi, Ankara.

Tekeli, İ. (2003a) "Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler", Uluslararası Göç ve Türkiye: Yeni Eğilimler, Sorunlar ve Çözüm Arayışları Sempozyumu, 19-20 Aralık 2003 Bilgi Üniversitesi, İstanbul.

Tekeli, İ. (2003b) "Türkiye'nin Yaşadığı Hızlı Kentleşmenin Öyküsünü Kurmanın Seçeneklerinden Biri", 80. Yılında Cumhuriyetin Türkiye Kültürü Sempozyumu, 13-14 Kasım 2003, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Tekeli, İ. ve S. İkin (1977) 1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi 2, ODTÜ, Ankara.

Tekeli, İ. ve S. İkin (1999) "Türkiye'de Sıtma Mücadelesinin Tarihi", 70. Yılında Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Atatürk'ün Büyük Nutuk'u ve Dönemi içinde, Der. G. E. Kundakçı, ODTÜ Tarih Bölümü Yayını, Ankara, 209-258.